İRAN İLE TURAN

ESKİÇAĞ'DA AVRASYA VE ORTADOĞU'YU HAYAL ETMEK

Osman Karatay

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 929
KÜLTÜR SERİSİ: 492

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-975-437-893-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2003
5. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12
Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

PROF. DR. OSMAN KARATAY 1971 doğumlu. Çorum İnönü İlköğretim Okulu, Taşköprü Lisesi ve Çorum Atatürk Lisesi'nde okuduktan sonra 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümünden mezun oldu. 2002 yılında Gazi Üniversitesi'nde yüksek lisans ve 2006 yılında yine aynı üniversitede doktora derecelerini aldı. 2010 yılında doçentlik, 2016 yılında profesörlük sanını aldı. Halen Ege Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Bilimsel çalışmalarının yanında örgütçülüğü ile de Türk bilim ve kültürüne büyük hizmetlerde bulundu. Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşu olan Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (ASAM) kuruluşunda yer aldı. Dünyadaki en büyük Türk tarihi projesi olan *Türkler*'i yöneterek, toplam 37 ciltlik dev Türk tarihinin ortaya çıkışında büyük katkı yaptı. Bu çerçevede İngilizcedeki en büyük Türk tarihi olan *The Turks*'ün editörlüğünde bulundu. Ardından KaraM'ı (Karadeniz Araştırmaları Merkezi) kurdu ve Türkiye'nin ilk bölgesel akademik dergisi olan *Karadeniz Araştırmaları*'nı yayınlamaya başladı. Bu arada türünde dünyada ilk olan *Balkanlar El Kitabı* ve *Doğu Avrupa Türk Tarihi* adlı büyük çalışmaların editörlüğünde bulundu. Türk Dünyasına Hizmet Ödülü sahibi Karatay'ın 140'ın üzerinde makale ve bildirisinin ve Balkanlara dair kitaplarının yanında, tarihle ilgili yayınlanmış eserleri şunlardır:

- *Hırvat Ulusunun Oluşumu. Erken Ortaçağ'da Türk-Hırvat İlişkileri* (iki baskı: 2000, 2016).

- *The Turks*, 6 cilt, Editör: H. C. Güzel ve C. C. Oğuz ile, (2002).

- *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çeviri: P. B. Golden'dan, (yedi baskı: 2002, 2006, 2012-2017).

- *İran ile Turan. Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu* (üç baskı: 2003, 2012, 2015).

- *In Search of the Lost Tribe. The Origins and Making of the Croatian Nation* (2003).

- *Etnik Kimlikler Nasıl Oluşur?*, Çeviri: H. B. Paksoy'dan, (2005).

- *Hazarlar ve Musevilik*, Çeviri, P. B. Golden, C. Zuckerman ve A. Zajaczkowski'den, (2005).

- *Etnik Tutumun Tarihsel Kökleri, AB ve Türk Kimliği* (Strateji Raporu) (2005).

- *Balkanlar El Kitabı*, 3 cilt, Editör: B. A. Gökdağ ile, (üç baskı: 2006, 2013, 2017).

- *Bey ile Büyücü: Avrasya'da Tanrı, Hükümdar, Devlet ve İktisat Hakkında Dilin Söyledikleri* (iki baskı: 2006, 2017).

- *Türklerin Kökeni* (17 baskı: 2011-2018)

- *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Editör: Serkan Acar ile (dört baskı: 2013-2017).

- *Hazarlar. Yahudi Türkler, Türk Yahudiler ve Ötekiler* (dört baskı 2014-2017).

- *Central Eurasia in the Middle Ages. Studies in Honor of Peter B. Golden*, Editör: István Zimonyi ile (2016).

- *Mürdüm. Ergenekon Öncesinde Konuşulanlar* (iki baskı: 2017).

- *İlk Oğuzlar. Köken, Türeyiş ve Erken Tarihleri Üzerine Çalışmalar*, Haz: Umut Üren (iki baskı: 2017).

- *Türklerin İslam'ı Kabulü* (iki baskı: 2018).

- *Bulgarlar. Yitik Bir Türk Kavmi* (2018).

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11
İkinci Baskıya Önsöz 13
Giriş 15

1. BÖLÜM
MEDENİYETİN KISA TARİHİ

Eskiçağ'da Küreselleşme 26
Doğu'ya Açılma ve 'Şark Medeniyeti' 28
Avrupa'nın Ağırlık Kazanması 31
Bugünkü Küreselleşme 34

2. BÖLÜM
İRAN'IN KISA TARİHİ

İran: Ortadoğu'nun Koruyucusu? 39
İslam Döneminde İran 41

3. BÖLÜM
TURAN'IN KISA TARİHİ

Turan Nedir? 47
Turan Yurtlarının Tarih Öncesi 51
Irk Tartışmaları 55

4. BÖLÜM
TÜRKLÜĞÜN ASIL YURDU NERESİ DEĞİLDİR?

Bilinen İlk Türkler Kimlerdir? 62
Türkler Hep Doğudan mı Gelmiştir? 65
Altay Dil Birliği Üzerine 71
Altay Coğrafyası ve Altay Dili 74
Ural-Altay Dillerinin Ortaklıkları 76
Altay Dillerindeki Ortak Kelimeler 80
Altay mı, Avrasya mı? 84
Altay Ailesi Var mı, Yok mu? 86
Kemikler, Oklar, Baltalar vs. 88

5. BÖLÜM
TÜRKLERİN ASIL YURDU NERESİDİR?

Türklüğün İlk İzleri: Sümerler 95
Kuzey Irak ve Türklerin İlk Ataları 100
İran'ın İlk Sahipleri ve Türklük 103
Azerbaycan'ın İlk Sahipleri ve Türklük 107
Doğu Anadolu'nun İlk Sahipleri ve Türklük 110
Medler, Türkler ve Kürtler 113
Kürtlerin Aslı Nedir? 118
Romen-Kürt Benzerliği 120
Azlar / Aslar da Kürtler Gibi 125
İskandinavya'daki Türkler 127
Kuzey Irak'tan Kaçan Kumanlar 133
Türklerin "Ermeni" Akrabaları 136
Anadolu'nun "Ay" Halkı 139
Türkler Ortadoğu'ya Ne Zaman Geldi? 141
Türklerin Ataları ve Kuzey Irak 143
Türkler Bu Kadar Yaşlı Olabilir mi? 148
"Gerçek" Türklerin Anayurdu Neresi? 153

6. Bölüm
Ariana: Barbarların İstilası

Doğudaki Hint-Avrupa Dilleri 158
Batıdaki Hin-Avrupa Dilleri 163
Doğudaki Hint-Avrupa Türenekleri 171
Batıdaki Hint-Avrupa Türenekleri 175
Barbarlar Kimlerdir? 180
Türkçe ile Hint-Avrupa Dillerinin İlişkisi 185
Latince ve Türkçe 188
Almanca ve Türkçe 192
Turan'da Aslında Neler Oldu? 203

7. Bölüm
Avrasya'da Saka Çağı

Bozkırda Kimlik Oluşumu 210
Kim Gerçekten Saka? 215
Sakalar Türk mü, Ari mi? 219
Sakalar Türk'tür 224
Sakaların Dili 231
Herkül ile Köroğlu 235
Saka Kelimesi Üzerine 240
Sakaların Varisleri Sarmatlar 244

8. Bölüm
İran-Turan Savaşları

Feridun'un İşleri 253
Oğuz Han'ın İşleri 257
Zülkarneyn ve Alp Er Toña'nın İşleri 261
İlk Büyük Turan Devleti 266

Sonuçta... 273
Kaynaklar 278

ÖNSÖZ

Çılgınca bir girişimin sonucu olan *Hırvat Ulusunun Oluşumu* adlı kitabım 2000 yılı ortalarında piyasaya çıktığında merak ettiğim tek şey böyle bir kitabı kimin satın alacağı idi. Yoksa içeriğiyle ilgili bir endişem yoktu. Türkiye şartlarında böyle ucube bir konudaki çalışmayı kitap olarak sunmak ise, bu konuyu çalışmaktan daha çılgınca idi.

Ancak bu kitabın baskısının iki yıl içinde tükenmesi çok şaşırtıcı oldu. Gözlemlerimiz, üç bölümden oluşan eserde, Hırvatların kökenindeki Türklüğü inceleyen üçüncü bölüm veya Türk-Slav ilişkilerine yepyeni bir bakış açısı getiren ikinci bölümden ziyade, Avrasya'daki etnik-siyasi ilişkilerin doğasıyla ilgili öne sürdüğümüz bir 'kanun' ile ilgili ilk bölümün ilgi çektiğini gösterdi. Bir derinliği olmayan, sadece Hırvat ulusunun oluşum aşamasında Türk katkısı gibi bir konuyu görecelileştirmeyi ve Avrasya şartlarında normal bir hadise olarak göstermeyi amaçlayan ilk bölümde, o güne kadar bilinen çok şeyin tersini iddia etmiştik.

Aradan geçen yaklaşık üç yıl, bu ilk bölümdeki savları ayrı bir kitap içinde ve nispeten ayrıntılı şekilde ele almamız gerektiğini ihtar etti. Bu aradaki çalışmalar da gerekli altyapının en azından bir kısmını sağladığı için, İran ile Turan'ın tarihi serüveninin özü ve mizacıyla ilgili bir çalışma için

fırsat kollamaya başladım. Böyle bir kitabı yazma isteğimin daha *Hırvat Ulusunun Oluşumu*'nun ilk bölümünü yazarken doğduğunu da itiraf edeyim.

Bu kitap ne İran'ın, ne Turan'ın, ne de İran-Turan mücadelesinin tarihi değildir. Aksine, Avrasya tarihinin meselelerine yeni bir bakış açısıdır. Bunda, merkezde İran-Turan zıtlaşması olduğu için de kitap öyle bir isim almıştır. Bu yüzden, kitabın ismiyle ilgisi olmayıp, özüyle doğrudan ilgisi olan Slavlarla ilgili son bölümü almak cesaretini gösterdik.

Yazarın bu son bölüm haricinde içerikteki hiçbir konuda uzmanlık iddiası yoktur; yalnızca bilimsel ölçüler ve evrensel mantık kuralları çerçevesinde kendi düşüncelerini ifade etmektedir. Ancak bu, yazarın bu konularda vukufunun olmadığını göstermez ki, buna okuyucu karar verecektir. Burada, tarihin anayasa maddeleri gibi kesinlikte kabul edilen bazı olay, olgu ve süreçlerinin aslında başka türlü olduğu iddia edilmiştir ve haliyle bu arada 'kamuoyu' bilgisine dayananlar için çok şaşırtıcı gelecek iddialar öne sürülmüştür.

Bu kitabın hazırlanması sırasında başta değerli büyüğüm Dr. Yaşar Kalafat olmak üzere, büyük yardımları dokunan Yrd. Doç. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ ve değerli araştırmacılar Emre Bayır ve Eldar Ağabala'ya teşekkürü borç biliyorum.

Osman Karatay
Balgat, 16.02.2003

İKİNCİ BASKIYA

2001 ve 2002 yıllarındaki mesaim bana böyle bir kitap yazmak için haklı bir ayrıcalık sağladı. Önce dünyadaki en büyük Türk tarihi olan *Türkler*'in hazırlanmasında idarecilik şerefine nail oldum. Ardından da Türkler hakkındaki en tekmil cilt olan Peter B. Golden'ın *Türk Halkları Tarihine Giriş*'ini Türkçeye aktarmak nasip oldu. Bu esnada bütün kaynaklar, bilgiler, görüşler vs. tekrar ve ayrıntılarıyla elimizden geçti ve eski Avrasya'nın etnik görünümüyle ilgili çalışmalarda 2000 yılında *Hırvat Ulusunun Oluşumu* adlı eserimizde bıraktığımız yerden başlamak için fırsat doğdu. Bu kitabın hikâyesiyle ilgili ilk baskıda belirtmediğimiz temel ayrıntı budur.

Bu baskıdaki genişletmeden büyük ölçüde kaynaklandırma veya dipyazılandırmayı anlamamız gerekir. İçerik beş on cümle dışında değişmemiştir. Burada ele alınan konular hakkında söylenecek çok söz vardır ve hepsinin ayrıntılarıyla incelemesi belki 10 ciltte bitmez. Biz mümkün olan en uygun ayrıntı veya özet ile konuları vermeye, bu arada esas amacımız olan sorgulamayı yapmaya çalıştık. Son sekiz yılda gittikçe ivme kazanan araştırmalarımızın sonuçlarının bizi ilk baskıdaki ifadelerimizle çeliştirmemesi sevindirici oldu. Yani sözümüz sözdür, değiştirecek bir şey bulunmuyor.

Yalnız bizim tetkiklerimize dayanmayan, genel kabullerden yapılan bazı nakillerde yine bizim yüzümüzden tebdil ihtiyacı doğmuştur. Örneğin ilk baskıda Macarlığın hep Fin-Ugor ailesi içinde alınmasına mukabil, aradan geçen zamanda bu konuyu kendi

gözümüzle görmek niyetiyle yaptığımız araştırmalar bizi, Macarlar ile Fin-Ugor diye bildiğimiz topluluklar arasında bir soy ilgisinin olamayacağı kanaatine getirdiği için, bu baskıda ayrı topluluklar olarak bahsettik. Bu şekilde bazı tashihlerimiz olmuştur. Ama genel olarak, bu ikinci baskı için yaptığımız hazırlıklarda ilk baskıda verdiğimiz bilgilerde yanlışlık olmadığını gördük.

İlk baskıda 9. bölüm olarak yer alan "Türkler ve Slavlar" konusunu bu baskıda ihraç ettik. Süregiden araştırmalarımız böyle bir konunun böyle bir başlık altında kısaca incelenemeyeceğini gösterdi. İleride müstakil ve muhtemelen de hacimli bir kitap çalışmasına saklamak niyetiyle, eski tarihteki Türk-Slav ilişkileri konusunu şimdilik askıya aldık.

Bu baskının hazırlığı acil bir zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Belki 'genişletme' çabaları yıllara yayılmış olsaydı daha farklı ve hacimli bir eser ortaya çıkardı ama maksat hâsıl olmazdı. Maksadımız Eskiçağ'da Avrasya ve Ortadoğu'nun etkileşimli bir tarihini yazmak olduğunda, bu konuyu çalışan diğer uzmanlarla elele verir, hakkıyla bir eser ortaya koymaya çalışırız. Bu kitap bir soru-cevap çalışmasıdır. Tatmin olmadığımız cevaplara yeni sorular soruyor ve cevabının hakkıyla verilmediğini gördüğümüz eski sorulara yeni cevaplar bulmaya çalışıyoruz.

Yeni baskı için çalışırken büyük yardımını gördüğüm önemli bir tarihçi ve doktora öğrencimiz Fatih Şengül'e çok teşekkür ediyorum.

Osman Karatay
Bornova, 21.09.2011

GİRİŞ

Bugün İran dediğimiz ülke ve kavramı ortaya çıkaranlar (Hint-İran veya Ari ırkının bir kısım İranî kabileleri) buraya bundan 3000 yıl önce kuzeydoğudan, yani Turan'dan gelmelerine rağmen, terk ettikleri coğrafyada meydana gelen bazı etno-politik gelişmeler onları rahatsız etmeye ve vurmaya başlamış, özellikle bu İranîlerin bağımsızlıklarını elde edip kendi kaderleriyle başbaşa kalmalarından sonra Turan cihetinde olup bitenler daha bir anlam ve önem kazanmıştır.

Bunun sonuçları, binlerce yıl süren, izdüşümleri yakın çağlarda bile görünen İran-Turan cedelleşmesi olmuştur ve bu cedelleşme bir bakıma dünyanın geniş bir bölümünde tarihin işleyişine dair bir şablon sunmaktadır. Bu şablon kısaca güneydeki yerleşik medeniyetin kuzeydeki barbarlar (ki, genellikle göçebedirler) tarafından sürekli taciz edilmesidir ve Çin, Hindistan, İran, Roma, eski Yunan ve Bizans hep aynı şeyden muzdariptir. Osmanlıların *Moskof* yakınmalarını da buna ekleyebiliriz. Bu şablonda esas olan kimlikler değil, medeniyet merkezli tasvirlerdir ve bu konuda sorun yoktur.

1. BÖLÜM
MEDENİYETİN KISA TARİHİ

Başkasının boyunduruğu altına
girmiş bir topluluğun eksilmesi ve çöküşü,
o toplum yok olup silininceye kadar durmaz.
Fars milletini ele alarak düşün bu konuda:
Düşün ki bu topluluktan olanlar
çoklukları nedeniyle bir zamanlar dünyayı doldurmuşlardı.
İbn Haldun

Eskiçağ'da bilinen dünyayı kabaca üçe ayırmak mümkündür: Ortadoğu, Doğu ve Avrupa. Bunların her birinde hem yerel dinamiklerle tarih yapılmış, hem de birbiriyle değişik şekillerdeki ilişkileşim sayesinde tarihin meşhur malzemeleri ortaya çıkmıştır.

Avrupa için yerel dinamiklerden bahsetmeye imkân yok. Zaten Eskiçağ'da Avrupa'nın öneminden bahsetmeye de imkân yok. Burası ancak Ortadoğu ve Doğu ile etkileşim ve ilişkileşimi ölçüsünde önem kazanmıştır. Doğu'dan yapılan ithalatın özünü göçebe milletlerin Asya'dan Avrupa'ya geçişi oluşturur. Öncülleri kesinlikle var olmakla birlikte, bu konuda ilk olarak İskit (Saka) ve Sarmat üst-topluluklarını biliyoruz. Ortadoğu ile etkileşim ise kısaca medeniyetin batıya doğru göçünün hikâyesidir.

Burada medeniyet kelimesini biraz da "tarihin ağırlık noktası" ile eşanlamlı kullanıyoruz. Bu şekilde, Sümer ülkesinde başlayan yolculuk İtalya'da bitmiş, oradan

2. BÖLÜM
İRAN'IN KISA TARİHİ

Tutsak Astyages'in karşısına Harpagos dikildi.
Astyages ona sen insanların en budalasısın dedi.
Eğer krallığı illa da bir başkasına vermek gerekiyorsa,
bunun bir Pers yerine bir Medialı olması daha doğru olurdu.
Oysa tersine,
Medialılar efendiyken köle oldular ve Persler,
Med'lerin dünkü köleleri
bugün onun efendisi oldular.
Herodotos

Burası dünyanın, İran'ın batısında kalan yarısının kısa tarihi. Tarihin ağırlık noktası hemen tamamen, kesintisiz şekilde bu tarafta olmuştur. Bunun için, buna aynı zamanda 'Medeniyetin Kısa Tarihi' dedik.

Dünyayı ikiye bölmeye çalışan İran'ın kendisinde ve doğusunda neler olmuştur? Özellikle batılı tarihçilerin İran ile geniş Orta Asya'yı, ta Altaylara kadar etnik olarak bütünleştirme çabalarına rağmen, jeokültür ve jeopolitik bunları kesin şekilde ayırıyor. D. Christian'ın çok yerinde tespitiyle, tarih boyunca hemen hiçbir siyasi oluşum İran ile ötesini -ki buna Maveraünnehir, Türkistan veya Turan, ne dersek diyelim fark etmez, kendisi İç ve Dış Avrasya ayrımı yapar- birleştirmeyi başaramamıştır.[20] İran ötelere taşamamıştır, ötelerden gelip İran'a taşanlar ise, Selçuklular gibi, eski yurt ile bağlantıyı koparmışlar, yeni ufuklara yönelmişlerdir. Ötesi ile bağlantıyı koparmadan

[20] Christian, "İç Avrasya ve Türkçe Konuşan Halkların Tarihleri", s.404.

3. BÖLÜM
TURAN'IN KISA TARİHİ

Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına,
batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki
millet hep bana tabidir. Bunca milleti hep düzene soktum...
Tanrı buyurduğu için,
kendim devletli olduğum için, kağan oldum.
Aç, fakir milleti zengin kıldım, az milleti çok kıldım.
Yoksa bu sözümde yalan var mı?
Kül Tigin

Ortadoğu'nun, Batı'nın ve İran'ın ardından Turan'ın da hızlı bir tarihini verdikten sonra İran'a geri döneceğiz. Çok rahat 5000 yıl geriye gittiğimiz Ortadoğu'nun aksine, Turan'da 2500 yıl önce bile neler olduğunu tam bilmiyoruz. Dahası buradaki insanları iyi tanımıyoruz. MÖ 1027-256 yılları arasında Çin'i yöneten Chou sülalesinin Turanlı olduğu iyi biliniyor ve ilim âlemi bunların Türklükleri konusunda neredeyse hemfikirdir. Gerek Chou sülalesi zamanında, gerekse öncesinde Çin'in kuzeyinde kaynaşan kavimlerle ilgili belli belirsiz bilgiler vardır ve bunların kimliklerini teşhis değil, ancak tahmin edebiliyoruz.[28]

Bilgimiz açısından Orta Asya'nın durumu da İç Asya'dan farklı değildir. Hatta burası hakkında bilgimiz

[28] Eberhard, *Çin Tarihi*, s.33-34.

4. Bölüm
Türklüğün Asıl Yurdu Neresi Değildir?

Türkler Yâfes'in neslinden gelirler
ve birçok cinslere ayrılırlar. Bir kısmının şehirleri ve kaleleri vardır.
Bir kısmı dağlarda ve bozkırlarda keçe çadırlarda oturur.
En büyük hükümdarlarına Hakan denir.
Mes'ûdî

Türklüğün hem anavatanı, hem de türeneği denilince bütün dünyada akla Altaylar geliyor. Bu görüşün romantik tarafı bilimsel temellerinden daha sağlamdır. Zira bu, bilimsel olarak ispatlanmış bir şey değildir ve aşağıda değineceğimiz üzere, ispatlanmasına da imkân yoktur. Altaylar Türklerin bir etnik üssü olabilir ama burasını anavatan olarak aldığımızda Avrasya'daki etnik süreçlerin tamamı birbirine giriyor; pek çok gerçek açıklanamıyor.

Belirttiğimiz gibi, Altaylar, hatta Tanrı dağları etrafı gibi tespitler henüz varsayım seviyesindedir; kuram haline dahi gelmemiştir. Bir önceki bölümde anlatılan kültürlerin sahiplerinin etnik kimliği henüz (tüm dünyanın kabul edeceği şekilde) tam tespit edilemediği için, hiçbir şekilde Altayları kesin Türk anayurdu olarak almaya imkân yoktur.

Türklerin buralardan çıktığına dair ısrarla öne sürülen, ama ardı arkası soruşturulmayan düşünce, başlıca şu türden sebeplere dayanmaktadır:

5. BÖLÜM
TÜRKLERİN ASIL YURDU NERESİDİR?

Yafesoğulları
poyraz ve saba yellerinin estiği ülkelere yerleştiler.
Onlar kumral ve kırmızı ciltlidirler. Tanrı onların topraklarını
bolluktan, göklerini yıldızdan mahrum bıraktı;
soğuğu şiddetli yaptı.
Taberî

Böylesine geniş bir coğrafyada ve uzun bir zaman diliminde çalışırken, eski Türk kültürü veya eski Türk dini gibi tanımlamaların çok saçma olacağı ortadadır. Türklük, iyi bildiğimiz tarihlerde değişik kollara ayrılmıştı ve bunlar haliyle birbirinden farklı kültürler geliştirmişlerdi. Eski Türk kültüründen değil, ama Türk olarak bildiğimiz topluluklarda ortak bulunan bazı kültürel özelliklerden bahis açabiliriz. Bunların toplamı, tarihî Türk kültür tipinin çerçevesini çizer.

Öbür türlü, Mao-Tun'dan bir örnek, Kırgızlardan bir davranış, Bulgarlardan bir rivayet ve Kumanlardan bir hikâye naklederek bir kültür çevresinden dem vurmak gülünç olmaktadır.

Matematik diliyle ifade edersek, eski Türk kültür tipini tespit için ortak katların en küçüğünü bulmak zorundayız. Şimdiye kadar yapılan ise ortak katların en büyüğünü almaktan ibaret olmuştur. Bu ise keyfî bir tutumdur. Sadece iyileri alarak mükemmel bir kültürü betim-

6. Bölüm
Ariana: Barbarların İstilası

Ben onun (Med özgürlükçünün)
hem burnunu, hem kulağını, hem dilini kestim ve gözlerini oydum.
Sonra da onu sarayımın kapısına bağladım ki,
herkes için ibret olsun.
En sonunda onu
Hemedan'da darağacına çektim ve bütün seçkin yandaşlarını
kalenin içinde boğazından astım.
Daryuş, Bîsütun kitabesi

Bugün Bangladeş'ten İzlanda'ya kadar bir sürü millet, Avrupa'nın neredeyse tamamı aynı kökten geldiği anlaşılan bir dil ailesiyle konuşur. Bu konuya daha önce kısmen değinmiştik. Önceleri bu birliğin adına en uçta bulunan iki büyük üyenin adıyla Hint-German (Indo-German) denmiş, daha sonra ikinci kelime Avrupa haline gelmiştir. Bugün Almanya dışında bu ikinci kullanım hâkimdir. Amerika kıtasına yerleşip şekillendirenler de Avrupalılar olduğu için, çoğu ölen, kalanlar için de ümitli bir gelecek bulunmayan yerli dilleri hariç, bu kıtada da Hint-Avrupa dilleri (İngilizce, İspanyolca, Portekizce ve Fransızca) hâkimdir.

Bugünkü dil birliğini bir ırk ekseni üzerine oturtmaya imkân yoktur. Bu konuyu daha önce tartışmıştık. Brezilyalıların aynı dili konuştukları Portekizlilerin soyundan geldiğini düşünmek ne kadar saçma ise, bugünkü Hint-

7. BÖLÜM
AVRASYA'DA SAKA ÇAĞI

Borysthenes'in ötesinde Sakalar yaşar...
Almanya'nın ötesinde ve müteakip diğer ülkelerde ne vardır?
Çok kimsenin tasarladığı gibi Bastarnalar mı
yoksa Yazığlar ve Roksolanlar gibi
arabalarda yaşayan diğer insanlar mı vardır,
cevabını vermek çok zor.
Strabo

Avrasya'nın MÖ son binyılı içinde, Altay önlerinden Tuna boylarına kadar hâkim unsur Sakalardır. Bunların eski Andronovo kültürünün hâkim olduğu alanda ortaya çıktıkları ve muhtemelen o kültürün mirasçıları oldukları düşünülüyor.[361] Eski Yunanların bu halkın batı koluna Σκύθαι demelerinin ardından, Batı'da *Skith* ismi yerleşmiş, özellikle Bizans, modern çağların başlangıcına kadar kuzeydeki herkesi bu şekilde adlamıştır. Biz ise, tamamen bir 20. yy. hadisesi olarak, bu kelimeyi 'Türkçeleştirip' *İskit* yapmışız.

İskit veya Sakaların kimliğini tartışmadan önce, onların yaşadığı dönemde Avrasya'nın toplum yapısını ve etnik süreçlerin doğasını kısaca gözden geçirmekte fayda vardır.

---

[361] Diakonoff, I., M., "Media", s.54; Jacobson, *The Arts of the Scythians*, s.29; Mallory, *Hint-Avrupalıların İzinde*, s.66-67; Grakov, *İskitler*, s.302.

8. BÖLÜM
İRAN-TURAN SAVAŞLARI

Küçük yaştan itibaren
binicilik alıştırmalarıyla büyüyen gençler için ise
yaya gitmek büyük züldür.
Hepsi ciddi bir eğitimi olan usta birer savaşçıdırlar.
Saka kökenli olan Perslerin savaşçılıkta da en usta olmaları
işte bu yüzdendir.
Ammianus Marcellinus

Medlerden Persler adına hükümdarlığı alan Kuraş/ Kuroş (Kyros), Ortadoğu'daki işlerini hallettikten sonra doğuya döner ve şimdiki Türkmenistan ile Özbekistan'ın kuzey / batı kesimlerinde yaşayan Massagetleri yönetimine almak ister.[477] Massagetler Saka soyludur. Büyük Saka devleti dağıldığında ortada kalan gücü temsil etmişlerdir. Bunların İran kaynaklarındaki *Saka Tigrakhauda* (Sivri Başlıklı Sakalar) oldukları anlaşılmıştır.[478]

---

[477] Massagetler hakkında genel olarak bkz. Durmuş, "Massagetler", s.86-91; Aytbayev, "Massagetler Hakkındaki Eski Kaynaklar", s.633-637.

[478] Durmuş, *İskitler*, s.22. Pers hükümdarı Daryuş'un zaferleri anısına diktirdiği Behistun yazıtında üç çeşit Saka olduğu belirtilir: *Saka tigrakhauda* (Sivri başlıklı Sakalar), *Saka tiay para dray* (Denizin ötesindeki Sakalar) ve *Saka haumavarga* (Soma –içkisi- hazırlayan Sakalar) (*a.g.e.*, s.4). Kazakistan'daki ünlü Altın Adam'ın da bulunduğu Esik Kurganda çıkan giysiler bu Saka tarifinin ve başka yerlerdeki çizimlerin aynıdır (*a.g.e.*, s.70; Grakov, *İskitler*, s.300). Herodotos'un da tarif ettiği (*Herodotos Tarihi*, 7/64, s.345) bu sivri başlıklılar için ayr. bkz. Cook, "The Rise of the Achamenids", s.254.

Sonuçta...

Mantık kuşkusuz, bilgiye ulaşmada olduğu gibi, onu derleme ve yorumlamada da en önemli araçlardan biridir. Dolayısıyla bilimin temelinde mantık vardır. Bir noktada mantık bilimin herşeyidir. Onu göz ardı edince veya hakkını vermeyince bilimden uzaklaşılmış olur.

Biz bu eserde mantığın sınırlarını zorlamadığımız gibi, gayet basit düşünce yöntemleriyle bazı gerçekleri ifade etmeye, gerçek olarak sunulan bazı şeylerin ise varlıkdışılığını göstermeye çalıştık. Yani, bugüne kadar söylenen öyle şeyler var ki, üzerlerinde çok ciddi araştırma bile yapmadan, sadece biraz düşünce mesaisi ile bunların aslını astarını anlamak mümkündür. Biz burada bunların konumuzla ilgili bir kısmını verdik. Bir kısmı hakkında ise kendi araştırmalarımızın sonuçları ile bazı değerli çalışmalardan derlediklerimizi terkipleyerek sunduk.

En başta belirttiğimiz gibi, bu bir Eskiçağ tarihi değildir. Eserin ismi bu bakımdan eleştirilebilir. Biz sadece, Avrasya ve Ortadoğu'nun Eskiçağ tarihinin meseleleriyle ilgili güzergâhımıza takılan bazı konularına temas ettik. Bunu yaparken bazen çok uzaklara gittik, bazen de yanıbaşımızdakileri ihmal ettik. Bu, eserin örgüsünün bir sonucudur. Bir bakıma da yeni baskılarda yapılacak ekleme ve değişiklikler için açık kapı bırakılmıştır.

Bu kitap bizce ismiyle müsemmadır. Tarihçinin kaynaklarının son derece kıtlaştığı ve ortadan kaldığı bir nokta olan Avrasya Eskiçağında özellikle, hayal devreye girmektedir. Bu kaçınılmazdır. Ancak, yine hayalin ürünü olan bilim-kurgu eserlerinde bile bilime acil öncelik tanınırken, Avrasya'nın Eskiçağ tarihiyle ilgili çalışmalarda duygu ve yargıların herşeye hâkim olmasını, tarihin bir mahkeme iddianamesi diliyle yazılmasını anlamak güçtür.

Ki, orada bile yasalar göz önüne alınır. Bizim örneğimizde yasalar tamamen gözardı edilmektedir. Böylece oluşan erksizlik ve kargaşa ortamında keyif ve önyargı herşeye hâkim olmakta, hayal gücü bütün gücünü onların hizmetine vermektedir. Bunun sonucu ise, kitap boyunca değindiğimiz hayalî milletlerin ortaya çıkışı olmuştur. Hiç yoktan milletler belirmiş, var olan milletler gaibe intikal etmiş, pek çoğuna ise gerçekte sahip olmadıkları roller verilmiş, yani tarih yazıcılığı bir nevi senaryoculuğa dönüşmüştür.

Hayalî millet üretiminin tek taraflı olduğunu, Türklerin veya Turan halklarının hep kurban edildiklerini ve haklarının alındığını düşünmek doğru değildir. Biz, başta Türkler olarak Ural-Altay halklarının tarihteki hak ve miraslarını savunduğumuz gibi, onların üzerinden yapılan hayalî üretime de karşı çıktık. Yani, Karpatlardan Altaylara kadar bir alanı dolduran eski çağın İranîleri ne kadar hayal ürünü ve vücuttan yoksun ise, 5000 yaşındaki Türkler de, bize göre, o derece hayalîdir.

Altay efsanesi bizlere duygusal, bizim dışımızdakilere ise siyasal olarak cazip gelmiş, bu yüzden sürekli ve ısrarla vurgulanmış, pekiştirilmiştir. Hâlbuki ortada büyük mantık hataları vardır; büyük çelişkilere düşülmüştür; çok önemli sorular cevapsız kalmıştır. Altayların Türk anayurdu ve türeneği olma kapasitesi bulunmadığı gibi,

DİZİN

Abar(is), 229
Abbasî, 41
ABD, 34, 167, 168
Abdullah b. Dahhâk, 261
Abhaza, 141
Afanas'evo, 53, 174
Afganistan, 42, 151, 160, 161, 162, 205, 221
Afrasiyab, 217, 263-267, 269
Afrika, 17, 91, 142, 168, 171
Ağaç eri, 43, 235, 236
Ajdaha: bkz. Zahhak
Akameniş, 41, 104, 159, 184, 260, 269
Akathirs: bkz. Ağaçeri
Akatzir, 236
Akdeniz, 24, 25, 27, 28, 30, 35, 163, 169, 177
Akhun, 51
Akkad, 101
Akkad, 101, 133, 141
Akkoyunlu, 50
Akrus, 170
Alan, 125, 126, 127, 159, 218, 244, 245
Alayontlu, 214
Alman, 56, 57, 66, 135, 168, 170, 176, 183, 196, 201, 222, 242
Almanca, 46, 96, 114, 149, 186, 192-195, 199, 241
Almanya, 157, 168, 181, 209
Alp Er Toña, 117, 203, 261, 263, 264, 266, 267, 269, 270
Alparslan, 42, 123
Altay dil, 71, 73, 82, 87
Altay Kuramı, 73, 80
Altay Türk.: 90, 268
Altayca, 161, 178
Altaylar, 18, 61, 62, 70, 71, 73, 88, 89, 92, 143, 201, 275
Altaylı, 47, 223
Altın Orda, 38
Amasra, 163
Amerika, 30, 32, 33, 34, 35, 66, 73, 91, 157, 158, 166
Anadolu, 24, 25, 26, 27, 39, 40, 67, 70, 73, 100, 107-111, 113, 123, 124, 128, 129, 133, 134, 137-141, 163, 164, 165, 167, 172, 175, 176, 177, 181, 182, 225, 226, 236, 251, 260, 271, 275
Anau, 46, 54, 204
Andronovo, 54, 55, 63, 174, 209
Androphag, 252
Angller, 168
Anglo-Sakson, 33, 34, 195, 198
Angou, 169
Apennin, 182
Aphrodit, 227, 228
Apia / Apa, 227
Arabistan, 171
Aral, 54, 55, 92, 109, 154, 160, 221, 245, 275
Arami, 106
Aramice, 75
Arap, 99, 106, 125, 131, 142, 179, 190, 202
Arapça, 32, 75, 78, 79, 140, 178, 179, 196, 197, 253
Aras, 24, 125
Arbok, 239
Ari, 15, 56, 102, 104, 107, 108, 114, 144, 153, 158, 173, 181, 204- 207, 216, 219, 221, 225, 233, 253, 267
Arîler, 64, 108
Arizont, 116
Arjantinli, 56
Arman: bkz. Ermen
Arme, 102, 136, 137, 138
Armin, 137
Arnavut, 164

Arnavutça, 72, 163, 164, 165
Arnavutluk, 165, 166
Aromani, 166
Arpoksa, 235, 239
Arsaklı, 49
Artembares, 255
Artimpasa, 227, 228
As, 125, 126, 127, 128, 130, 132, 146, 192, 195, 234
Asen, 135
Asgaard, 128, 130
A-shih-na, 213
Asi, 51, 126
Askal, 130
Asparuk, 137, 234
Astiyak, 117, 255, 256, 262, 265
Astyages: bkz. Astiyak
Asur, 25, 26, 103, 113, 116, 117, 133, 219, 267, 268
Asurlular, 108, 110, 112, 113, 114, 116, 137
Aşkenaz, 219
Aşkuzai, 219
Ataman Yermak, 38
Atila, 114
Atina, 69
Atlantik, 29, 30, 33
Attila, 173, 267
Avarlar, 69
Avesta, 158, 229
Avustralya, 17, 73, 168, 171
Avusturya, 168
Az: bkz. As
Aza, 125
Azak, 57, 246
Azer, 125, 133, 134
Azerbaycan, 20, 40, 41, 65, 70, 71, 73, 95, 99, 100, 101, 104, 107, 109, 110, 124, 125, 128, 129, 132, 139, 141, 147, 169, 176, 177, 192, 225, 236, 248, 266, 267, 271, 275
Azerice, 144
Babil, 103, 107, 115, 266, 269
Bağdat, 41, 95, 269
Bahtiyarî, 161
Bakhşi, 92
Baktriya, 63, 160, 162
Balkan, 100, 112, 144, 163, 164, 166
Balkar / Malkar, 227
Balt, 72, 170, 184
Baltık, 74, 168, 170, 192, 197
Balto-Slav, 138
Bangladeş, 157, 159, 171, 221
Barakca, 161
Barçuk, 263
Bartatua: bkz. Protothyas
Baskça, 179
Basra Körfezi, 95, 181, 205
Bastarna, 209
Başkırdistan, 245, 246, 247
Başkurt, 246
Bat Bayan, 234
Bat Ugor, 234
Bavyera, 167
Belencer, 190
Belücistan, 47
Berberiler, 158
Betzen, 264, 269
Bilge Han, 69
Bizans, 15, 29, 31, 40, 42, 99, 121, 128, 131, 134, 135, 142, 163, 166, 169, 209
Boğazlar, 175
Boğdan, 122
Borysthenes, 209
Bosna, 40, 112, 121
Boşnak, 170
Bozok, 259

Bretonlar, 167
Brezilya, 167, 171
Britanya, 33, 34, 167, 168, 169, 248
Budi, 116
Budin, 252
Buhara, 50
Buhtunnasr, 264, 269
Bulgar, 64, 86, 112, 121, 124, 130, 131, 135, 155, 170, 179, 183, 195, 196, 199, 201, 212, 217, 231, 247, 256
Bulgar Hanları Listesi, 86
Bulgarca, 75, 85, 86, 87, 99, 152, 155, 188, 195, 196, 228, 237, 239
Bulgaristan, 112, 121, 134, 135, 137, 163, 165, 171
Burgondlar, 168, 222
Bus, 116
Büveyhîler, 42
Büyük Okyanus, 74
Cebelitarık, 28
Celaleddin Harezmşah, 42
Celayirli, 50
Cem, 265
Cengiz, 38, 50, 68, 173, 238, 266
Cengiz Han, 50
Cengizli, 50, 266
Centum, 88, 161
Ceyhun, 48, 49, 51, 55, 110, 217, 250, 260, 265
Ch'in, 63
Chou, 28, 45, 206, 230
Christoph Colombus, 30
Comania, 134
Cudi, 133
Cungar, 67
Çâç, 99
Çağataylılar, 38, 42
Çaka Bey, 134
Çaruk, 263
Çeçen, 190
Çek, 19, 170
Çerkez, 145
Çin, 15, 24, 25, 27, 28, 30, 40, 45, 63, 67, 68, 69, 151, 162, 171, 180, 185, 200, 206, 230, 254, 260
Çince, 75, 148, 175
Çingenece, 159
Çinli, 180
Çorumlu, 214
Çu, 28, 206
Çuvaş, 126
Çuvaşça, 83, 152
Dakça, 165
Dalmaçya, 166
Danimarka, 34, 169, 170
Dao, 205
Darayavahuş: bkz. Daryuş
Darca, 161
Dard, 161
Daryuş, 49, 157, 222, 231, 249, 251, 262, 270, 271
Dayakku, 115, 116
Dede Korkut Kitabı, 230, 236
Deli Dumrul, 28
Derusiai, 205
Dicle, 40, 95
Digorlar, 133
Diyarbakır, 102, 136
Dnyeper, 169
Doğu Karadeniz, 89, 124
Doğu Türkistan, 88, 100, 160, 161, 174, 221, 226
Don, 129, 154, 175, 236
Döğerler, 133
Dravit, 86, 106, 172
Dravitçe, 151

Dropik, 205
Dünbavend, 254
Eflak, 122
Eftal, 241
Eftalit: bkz. Akhun
Ege, 26, 163
El Ulumeş, 112
Elam, 26, 104, 105, 106, 150, 205, 232
Elamca, 105, 107, 115
Endülüs, 32, 33, 127
Erbaa, 240
Erbil, 112
Erdel, 122
Erman: bkz. Ermen
Erme/Ermi: bkz. Arme
Ermen, 136, 137, 138
Ermeni, 29, 48, 57, 111, 115, 135, 136, 137, 138, 139, 237
Ermenice, 72, 138, 164
Ermenistan, 125, 239
Ermenli, 137
Esik, 219, 231, 232, 249
Eskişehir, 167
Estonca, 83
Eşkani, 104
Etrüsk, 26, 182
Etrüskçe, 129, 189
Ezdehak: bkz. Zahhak
Fars, 205, 271
Fenike, 182
Fergana, 71, 205, 218, 221
Feridun, 48, 140, 253, 254, 258, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 269, 277
Fırat, 95, 140, 141
Fila, 136
Filelfo, 128
Filistin, 165
Fin, 72, 87, 201, 228, 245
Fince, 47, 82, 83, 84, 199
Fin-Ugor, 13, 47, 56, 66, 73, 80, 83, 86, 87, 126, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 179, 199, 223, 275
Fin-Ugorlar, 52, 72, 154
Flemenkçe, 168
Florida, 167
Frangrasyan, 267
Franklar, 168
Fransa, 31, 32, 34, 166, 167, 168, 220
Fransızca, 73, 77, 157, 166, 191
Frigler, 25, 164
Frizce, 168
Futhark, 132
Galat: bkz. Kelt
Galata, 167
Galia, 166
Galiççe, 166
Galler, 167
Galya / Galia, 31, 166, 167
Gazes, 128
Gea, 227, 235
Gediz, 25
Geikh: bkz. Yayık
Gelon, 235, 237, 252
German, 72, 127, 129, 130, 149, 157, 158, 167, 168, 180, 183, 184, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199
Germani, 205
Gilanca, 161
Gobi, 68
God, 194
Goranlar, 171
Gotça, 72, 85, 189, 191
Gott, 194
Gökçe Göl, 133

Göktürk, 46, 52, 126, 200, 201, 213, 219, 266, 271, 275
Göktürk yaz.: bkz. Orhon yaz.
Gula, 237
Gümüşhane, 139
Gürcistan, 125, 127, 141, 159, 238
Gürcü, 29, 106, 127, 141, 158, 228
Gürcüce, 125, 179, 194
Gyarmat, 118, 142, 246
Habsburg, 222
Habur, 40, 133
Hammurabi, 101
Hanti, 56
Harezm, 50, 158, 204, 245, 253, 271
Harezmli, 160
Harezmşahlar, 42, 51
Harpagos, 37, 255
Hattuşaş, 139
Hay, 136, 137, 138
Hazar, 20, 38, 91, 92, 98, 101, 115, 130, 131, 146, 150, 153, 160, 169, 175, 180, 183, 190, 204, 206, 216, 220, 227, 236, 238, 244, 258, 262
Hazarlar, 150, 225
Heimskgringla, 127
Helen, 226
Hemedan, 115, 141, 157
Herakles, 235
Herkül, 235, 236
Hestia, 227
Hıristiyan, 29, 30, 33, 40, 124
Hıristiyanlık, 17, 27, 29, 30, 31
Hırvat, 11, 12, 13, 19, 170, 183, 234, 247
Hilafet, 142
Hindistan, 15, 24, 25, 64, 68, 72, 102, 106, 151, 159, 161, 171, 172, 174, 175, 176, 205, 220, 221
Hint, 18, 24, 27, 30, 158, 161, 185, 218, 220, 222, 254, 260, 271
Hint Okyanu, 106, 153, 205
Hintli: bkz. Hint
Hint-Avrupa, 18, 19, 56, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 84, 86, 88, 97, 137, 138, 141, 145, 149, 151, 153, 154, 157, 158, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 193, 194, 196, 197, 199, 202, 220, 222, 233, 235, 240, 241, 242
Hint-Avrupalı, 16, 18, 56, 62, 64, 138, 144, 154, 158, 166, 171, 177, 178, 180, 181, 182, 187, 242, 276
Hintçe, 151, 203
Hint-German, 157
Hint-İran, 15, 18, 158, 175
Hint-İranlı: bkz. Ari
Hîra, 202
Hitit, 25, 97, 108, 139, 140, 163, 181
Hititçe, 72, 233
Hitler, 19, 231
Hive, 50
Hôna: bkz. Hun
Hor, 202
Horasan, 41, 51, 106, 204, 270, 271
Hotan, 160
Hun, 28, 51, 64, 67, 68, 69, 114, 130, 168, 183, 195, 222, 231, 236, 241, 243, 244, 262, 275
Hunca, 99
Hungar, 201

Hurri, 25, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 146, 177, 228
Hürremabad, 107
Irak, 20, 41, 100, 102, 103, 104, 106, 123, 133, 141, 143, 147, 177, 225, 254, 260, 271, 275

İberler, 52, 158, 166, 177
İberya / İberia, 166
İbrahim Hz., 210
İbranice, 73, 75, 150, 179
İdil, 38, 55, 153, 154, 169, 176, 196
İlhanlılar, 38, 42, 123
İllir, 144, 164
İllirce, 165
İllirya, 248
İlşu-Nail, 113
İngiliz, 34, 72, 168, 169
İngilizce, 73, 79, 85, 86, 90, 151, 157, 158, 168, 186, 187, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 203, 241
İngiltere, 32, 33, 34
İnima Bakış, 112
İpek Yolu, 38, 160, 207, 221
İr, 260
İrce, 167
İrec, 254, 260, 266
İrlanda, 72, 73, 167, 218
İsa, Hz.: 29
İskandinavya, 18, 127, 128, 130, 131, 169, 171, 176, 192
İskender, 40, 41, 162, 261, 262, 270
İskit: bkz. Saka
İskoçya, 72
İslam, 17, 19, 21, 25, 29, 30, 31, 32, 35, 39, 40, 41, 44, 49, 51, 64, 99, 104, 123, 127, 131, 159, 160, 213, 244, 253, 265, 268, 276
İspanya, 31, 32, 33, 34, 158, 166, 167, 168, 189
İspanyol, 33, 167
İspanyolca, 73, 157, 166
İstanbul, 69, 112, 128, 167, 169, 183
İstriya, 166
İsveç, 131, 170, 183
İsveççe, 198
İsveçli, 71
İsviçre, 202
İşkuzai: bkz. Aşkuzai
İtalik dil, 165
İtalik kavim, 182
İtalya, 23, 26, 31, 34, 128, 129, 165, 168, 182, 236
İtalyan, 57, 128
İtalyanca, 166, 197
İzdihak: bkz. Zahhak
İzlanda, 127, 157, 169, 170
Japonca, 87
Japonya, 48, 181
Julius Caesar, 167
Jüpiter, 26
Kabar, 142
Kâbî, 254
Kacarlar, 43
Kafkas, 39, 52, 72, 86, 91, 106, 108, 125, 145, 154, 179
Kafkaslar, 30, 95, 100, 132, 146, 147, 175, 192, 267, 271
Kafkasya, bkz. Kafkaslar
Kağat, 257, 269
Kalifornia, 167
Kam, 92
Kaman, 133
Kambyses, 255

Kamer: bkz. Kimmer
Kanada, 66, 168, 171
Kang, 49, 51, 99, 212
Kangar, 100
Kang-kü, 51, 99
Karaçay-Balkar, 227
Karaçay-Balkarca, 234
Karaçay-Balkarlı, 126
Karadağlı, 170
Karadeniz, 54, 121, 130, 134, 139, 154, 163, 174, 175, 180, 215, 226, 247, 251
Karahanlı, 42
Karahıtaylar, 42
Karakalpaklar, 109
Karakoyunlu, 50
Karaman, 135
Karapapaklar, 109
Karassuv, 140
Karasu, 140
Karasuk, 54
Karluk, 214
Karpatlar, 90, 130, 159, 180, 274
Kartaca, 26
Kartvel, 86, 106, 177, 178, 179
Kas: bkz. Kassi
Kasog, 139
Kassi, 106, 107, 139
Kaşka, 139, 140
Kaşkay, 139
Kaşup, 170
Katalonca, 166
Kavimler Göçü, 168, 222
Kaz, 264
Kazak bozk.:, 55, 62, 67, 92, 153, 246, 263
Kazak 51, 67
Kazakistan, 55, 66, 67, 99, 126, 137, 142, 168, 231, 249
Kazan, 126
Kazvin, 115, 160, 264, 269
Kefe, 163
Kelt, 33, 72, 167, 180, 184
Keltçe, 72, 74, 167
Kelteminar, 54, 204
Kenger, 95, 99, 100, 146
Kengeras, 99
Kerkük, 112
Keşmirce, 161
Keyeksar, 116, 117, 277
Keyhüsrev: bkz. Keyeksar
Keyümers, 265
Khionit, 241, 242
Khûzî, 104
Kılıç Yolu, 38
Kıpçak, 124, 136, 190, 212, 217, 237
Kıptî, 177
Kırgız, 64, 211
Kırım, 168, 238, 271
Kıy, 131
Kıyamet Defterleri, 169
Kızılırmak, 25, 117
Kidara / Kidarit, 241
Kiengir: bkz. Kenger
Kiev, 130, 131, 213
Kilise, 28
Kimek, 136
Kimmer, 139
Kimmerler, 140, 225
Kirman, 205, 271
Kokand, 50
Kolaksa, 235, 237, 240
Komod / Komodot 241
Kore, 51, 70, 80, 271
Korece, 87
Koreliler, 158
Kosova, 121, 164, 165, 171
Kozaklar, 171
Kögmen, 126

Köl Bilge, 240
Köl İrkin, 240
Köl Tigin, 240
Köroğlu, 235, 236, 237
Krayina, 122
Kroisos, 250
Kubrat, 131
Kuça, 162
Kûfe, 253
Kum, 264
Kuman, 133, 134, 135, 142, 146, 225, 237
Kun: bkz. Kuman
Kur Bat, 234
Kuraş / Kuroş, 49, 184, 249, 250, 251, 255, 260, 262, 265, 270
Kurum, 112
Kut: bkz. Kutti
Kut(r)igur, 112
Kutça, 112
Kutti, 106, 107, 111, 112, 113, 146
Kuzistan, 103
Kültepe, 140
Kürk Yolu, 38, 39
Kürt, 111, 118, 119, 120, 123, 124, 142, 246
Kürtçe, 75, 161
Kyaxares: bkz. Keyeksar
Kyros: bkz. Kuraş
Lankaca, 159
Latin, 18, 33, 72, 85, 135, 158, 164, 166, 189, 194, 196
Latince, 72, 85, 145, 162, 163, 165, 173, 186, 188, 189, 190, 191, 218, 236
Leh, 31, 77, 85, 170, 188
Letonca, 72, 170
Libya, 66
Lid, 117
Lidya, 165, 250
Likya, 165
Lipoksa, 235, 238
Litvanca, 72, 170, 197
Litvanya, 18
Lombartlar, 168
Lulubi, 106, 107, 111
Lurca, 161
Luristan, 103, 107
Luvi, 165
Maaday (Kara), 115, 268
Macar, 48, 56, 118, 119, 129, 169, 179, 187, 199, 219, 228, 231, 246, 247
Macarca, 47, 82, 83, 85, 87, 96, 151, 186, 190, 192, 197, 237
Macaristan, 38, 69, 122, 134, 143, 160
Mada: bkz. Med
Madai: bkz. Med
Madyas, 268
Maduva: bkz. Madyas
Mag, 116
Mağrib, 158, 177
Makedon, 170
Makedonca, 165, 170
Makedonya, 121, 165, 166, 171
Malatya, 133
Manca, 168
Mançu, 80, 275
Mançurya, 38, 69
Mandane, 255
Manna, 114, 115, 116
Mansi, 56
Mao-tun, 67, 262, 270
Maraph, 205
Maraş, 237
Mardi, 205
Marmara, 176
Martolos, 122
Masaha, 241

Masapi, 205
Maskut, 241
Massaget, 51, 241, 250, 251, 270, 271
Mata: bkz. Med
Matien, 110
Maveraünnehir, 37, 42, 65, 70, 71, 204
Mazandaranca, 161
Med, 37, 106, 107, 111, 115, 116, 117, 118, 157, 182, 184, 205, 252, 255, 256, 265, 267, 269
Medçe, 235
Medialı: bkz. Med
Megreller, 127
Mekke, 202
Melankhlenler, 252
Menderes havz., 25
Mete: bkz. Mao-tun
Mezce, 165
Mezopotamya, 24, 25, 27, 32, 35, 40, 112, 147
Mısır, 24, 26, 27, 40, 54, 66, 102, 108, 178, 181, 215, 225, 227, 232, 267
Minuçihr (Manûçihtra), 266
Minusa, 54, 174
Mitan, 109
Mitanni, 106, 108, 109, 110, 146, 238
Moğol, 39, 50, 68, 70, 92, 126, 151, 158, 160, 181, 221, 223, 225, 253, 264, 269, 275
Moğolca, 80, 82, 84, 87, 150, 152, 241
Moğolistan, 40, 66, 67, 131, 200
Mohaç, 230
Moldova, 122, 166
Muğ: bkz. Mag
Munda, 103, 263
Musa, 29
Musul, 112, 133
Müyten, 109

Nadia Komaneci, 134
Nadir Şah, 43
Nahcivan, 125
Nairi, 111
Napoli, 129, 169
Napolyon, 231
Naram-Sin, 113, 136
Nazizm, 19
Nepal, 159
Ners, 253
Neuriler, 252
Nihavend, 253
Nil, 24, 66
Nogay, 217
Norman, 170
Norveç, 170
Nostratik, 84, 202
Nuh, Hz.: 265
Nuristan, 161

Odessa, 163
Odin, 128, 129, 130, 184
Oğur, 108, 201
Oğuz, 69, 133, 142, 155, 217, 258, 259, 262, 271
Oğuz Han, 50, 235, 257, 258, 259, 261, 262, 264, 266, 269, 271, 277
Oğuzca, 186
Oğuzlar, 155, 212, 214, 264
Okil, 137
Oksitanca, 166
Okunevo, 54
Onoğur, 118, 142
Orbel, 63, 238
Orhon, 262

Orhon yaz., 46, 99, 131, 200, 230, 262
Ormurca, 161
Os: bkz. Oset
Oset, 19, 125, 127
Osetçe, 161
Oseti: bkz. Oset
Osetin: bkz. Oset
Oskanca, 165
Osmanlı, 94, 122, 166, 189, 203, 222, 230
Ostrogotlar, 168

Ötügen Yış, 200
Özbek, 43, 51, 211, 217
Özbek (Han), 50
Özbekçe, 152
Özbekistan, 55, 126, 137, 142, 206, 249

Pakistan, 47, 159, 160, 161, 171, 172, 221
Pala, 165
Pamir, 55, 161
Panthialai, 205
Papaeos / Papa, 227
Papalık, 160
Paraççça, 161
Paretaken, 116
Part, 49
Pasargad, 205
Pazırık, 54, 184
Peçenek, 100, 134, 142, 211, 237
Pehlevî, 43
Pekhoynakos, 234
Pelasg, 165
Perikles, 69
Perm, 152
Peştuca, 151, 161
Phraortes, 116
Polab, 170
Polonya, 168, 247, 248
Pomaklar, 171
Portekiz, 32, 34
Portekizce, 157, 166
Poseidon, 227
Protothyas, 267, 268
Provansça, 166
Prusça, 170
Pruslar, 170

Reto-Romanca, 166
Roksolanlar, 209, 244, 245
Roma, 15, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 34, 40, 43, 125, 158, 163, 166, 167, 182, 183, 189, 228, 248
Romalı -lar, 18, 180, 247, 248
Romanca, 159
Romanya, 120, 122, 134, 163, 165, 166, 175
Romen, 120, 121, 122, 123, 134
Romence, 166
Rum, 43, 124, 164
Rûm, 254, 260, 265, 271
Rus, 19, 31, 38, 52, 56, 66, 67, 68, 81, 85, 92, 110, 127, 135, 143, 158, 169, 170, 183, 187, 188, 199, 202, 213, 228, 237
Rusça, 130, 197
Rusya, 62, 125, 144, 169, 171, 174, 220, 223, 224
Ruthenya, 247
Ryükyü, 87
Sabar, 101, 102
Sabir: bkz. Sabar
Safeviler, 43
Sagart, 205
Sahra, 30
Saka, 16, 23, 38, 39, 46, 49, 51, 63, 64, 114-117, 209, 215-220, 222-227, 229, 232-241, 243-247,

249, 251, 253, 266, 268, 269, 270, 271, 275, 277
Saka Tigrakhauda: bkz. Sivri Başlıklı Sakalar
Sakaca, 227, 228, 235, 239, 242
Sakalibe: bkz. Saklab
Sakarya, 25, 164
Sakastan, 215
Sakha, 56
Sakhaca, 152
Saks: bkz. Saksonya
Sakson, 34, 167
Saksonya, 127, 130, 192
Samanî, 42
Sambatos: bkz. Şambat
Sami, 73, 75, 76, 78, 79, 84, 86, 100, 103, 106, 107, 136, 147, 177, 178, 202
Samoyedçe, 87
Samoyedler, 72
Sanakos, 234
Sanskritçe, 72, 158, 193, 200
Sardunca, 166
Sarmat, -lar, 16, 23, 64, 126, 195, 222, 223, 244-248
Sasanî, 47, 49, 260
Sasanîler, 40, 41
Satem, 88, 162
Sauromat: bkz. Sarmat
Sayan, 54, 55, 92
Sefarid, 166
Sekel, 142
Selanik, 69
Selçuklu, 42, 141, 142, 226
Semerkant, 109, 110
Serm, 254, 260
Sevad, 253, 254
Seyhun, 126, 204, 217
Seylan, 159
Shi Ji, 63
Sırbistan, 112, 165
Sırp, 121, 122, 170, 183, 188
Sırpça, 77, 79, 170, 203
Sibirya, 18, 30, 38, 47, 55, 56, 62, 64, 66, 68, 71, 92, 101, 126, 135, 171, 174, 200, 220, 243, 263
Sicilya, 169
Sinop, 163
Siraklar, 244, 245, 248
Sîstan, 215
Sivri Başlıklı, 232, 249, 271
Siyavuş, 266
Skith / Skithai, 209, 241
Slav, 11, 14, 34, 72, 75, 78, 85, 99, 131, 149, 166, 167, 168, 169, 170, 183, 184, 186, 188, 197, 199, 201, 202, 203, 222, 223, 239, 242, 248
Slavca, 162, 171, 202
Slavlar, 14, 64, 169, 170, 200, 239
Slovak, 170
Sloven, 19, 170, 183
Slovin, 170
Snorri Sturluson, 127
Soğd, 71, 160, 207
Soğdça, 160, 257
Somakh, 234
Somekhi, 136
Sorb, 170
Spargapit, 233, 234
Strahlenberg, 71, 72
Strukhat, 116
Subar, 101, 102, 111, 113, 133, 136, 138, 146
Sunkur, 107
Suriye, 26, 27, 108, 114, 141, 271
Sus, 104, 232
Sümer, 23, 24, 26, 54, 95, 96, 97, 98, 101, 103, 104, 106, 145,

150, 151, 177, 178, 179, 199, 227, 276
Sümerce, 25, 96, 97, 98, 144, 150, 178, 200, 201
Süryani, 29, 106, 111, 115
Süryanice, 75
Svan, 141
Şam, 130, 271
Şamanlık, 91
Şambat, 131
Şarlak, 112
Şehname, 49, 260, 265, 266, 268, 271
Şeyban, 50
Şiilik, 40
Tabiti, 227
Tabrus: bkz. Tebriz
Tacik, 160
Tacikçe, 161
Tacikistan, 160
Taç: bkz. Turac
Tagar, 54
Tahmasp, 266
Tahran, 115, 141
Tahtalı Türkmenleri, 237
Talışça, 161
Tanrı Dağları, 55, 61, 88, 92, 147
Tanrıcılık, 92
Targit, 114, 238
Targitay, 235, 237
Tarkutay, 238
Tartar, 173
Taşkent, 51, 99, 100
Tatar, 50, 83, 130, 143, 173, 256
Tataristan, 126
Tatça, 161
Tebriz, 109
Tengriyanstvo: bkz. Tanrıcılık
Tengri, 227
Texas, 167
Thagimasadas, 227, 229
Thraetaona, 267
Tibetliler, 151
Timur, 42, 50
Timurlu, 51
Tirikan, 112
Tirkatao, 238
Tirqutawiya, 238
Tissaget, 241
Togarma, 238
Toharca, 72, 88, 186, 187
Toharlar, 133
Tokat, 139, 240
Tomris, 250, 251, 260, 262
Toñyukuk, 69
Torbeşler, 171
Torkoma, 238
Trabzon, 124, 163
Trak, 138
Troya, 127, 128, 129
Tukharistan, 162
Tuna, 51, 72, 86, 96, 97, 98, 112, 118, 121, 122, 134, 137, 142, 145, 150, 151, 155, 175, 188, 209, 215, 248
Tunguz, 80, 228
Tunguzca, 82, 84, 87
Tur, 191, 236, 260
Turac, 260
Turki, 113
Turkland, 128, 129
Turlular, 252
Turukku (Turuki), 112
Türkistan, 37, 39, 48, 51, 55, 204, 221, 239, 253, 275
Türkmen, 42, 43, 119, 124
Türkmence, 223
Türkmenistan, 46, 106, 142, 216, 249
Ugor, 14, 66, 87, 152, 201, 245

Ugorlar, 244
Ukrayin, 66, 170
Ukrayna, 175, 192, 220
Ulah, 121, 134
Ulahça, 166
Ulahlar, 121
Umay Ana, 227
Umbriyanca, 165
Ural dilleri, 72, 80, 87
Ural-Altay, 48, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 86, 87, 98, 105, 123, 200, 274
Urallar, 118, 155, 246
Urartu, 108, 109, 111
Urduca, 159, 203
Urmiye, 115, 134
Urmu, 146
Uruatri, 111
Uti, 146
Utigur, 201
Uturkar, 201
Uygur, 25, 100, 155, 162, 201, 257, 258, 259, 260, 264
Uygurca, 76, 257
Üçoklar, 258
Van gölü, 123, 138, 147
Vandal, 168
Veda, 158, 172
Venetçe, 165
Venüs, 228
Viking, 30, 33, 34, 127, 169
Vizigot, 168
Voğulca, 83
Votyakça, 83
Voyvodina, 122, 168
Vu-sun, 110
Yafes, 50, 57, 238
Yafesî, 202, 227
Yafesî Kuram: bkz. Nostratik
Yafesoğulları, 93
Yağlakar, 201
Yağnobîce, 160
Yahudi, 27, 57, 166
Yahudiler, 109, 141
Yahudilik: bkz. Musevilik
Yakut: bkz. Sakha
Yarla, 112
Yarlakab, 112
Yarlakanda, 112
Yavuz, 123
Yayık, 237
Yazığlar, 209, 244, 245, 247
Ye'cûc ve Me'cûc', 261
Yedisu, 219, 263
Yeni Zelanda, 168
Yenisey, 53, 118
Yezdicerd, 260
Yugoslavya, 165, 168, 197, 248
Yunan, 15, 18, 26, 29, 31, 40, 115, 116, 129, 163, 164, 165, 182, 189, 194, 223, 226, 227, 233, 235
Yunanca, 72, 85, 124, 129, 138, 163, 164, 189, 191, 197, 233, 236, 240, 250
Yunanistan, 25, 34, 41, 121, 163, 165, 166, 182, 204
Yurmat, 246
Yusuf (Hazar kağ.), 238
Yüeh-chi, 162
Yüksek Arabalılar, 64
Zağros, 103, 111
Zahhâk, 253, 254, 256, 258, 261, 265
Zav, 266
Zendîler, 43
Zeus, 26, 227, 235
Zülkarneyn, 261, 266